

Građa

Mato Artuković

(Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod)

ROBERT SCHUMAN O SIBINJSKIM ŽRTVAMA

UDK 32-05 Schuman, R.
Stručni rad
Primljeno: 15. 4. 2016.

Uvodna napomena

U Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u fondu *Trumbićeva ostavština*, sačuvano je jedno pismo Roberta Schumana Iliji Jukiću. Pismo se nalazi u fasciklu „A. Trumbić 1933.-1938. Razno“. Pisano je rukom, iz Pariza 9. ožujka 1935., a potpisano s R. S. Prijepis istoga pisma pisan je strojopisom, i na njemu je označeno da je pismo upućeno Iliji Jukiću: na drugoj stranici prijepisa stoji napisano: „Nastavak Schuman Jukiću“. Iz sadržaja pisma i drugih dokumenata jasno je da je to pismo pisao Robert Schuman. Kako je pismo dospjelo u ostavštinu Ante Trumbića, autoru ovih redaka nije poznato.

Najprije nešto o korespondentima. Robert Schuman (Clausen, Luksemburg, 29. 6. 1886. – Chazelles kraj Metza, Francuska, 4. 9. 1963.), pravnik, francuski državnik, jedan od utemeljitelja ujedinjene Europe. Završio je studij prava, političku karijeru započeo kao zastupnik departmana Mosellea, koji je zastupao 1919.-1940. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata Gestapo ga je internirao, ali je pobjegao i pridružio se pokretu otpora. Nakon proglašenja IV. Francuske Republike politički se angažirao u Narodnom republikanskom pokretu i u Demokratsko-kršćanskoj stranci. Bio je zastupnik u parlamentu 1945.-1962. Kroz cijelo to vrijeme bio je ministar u francuskoj vladi: najprije financija (1946.-1947.), potom vanjskih poslova (1948.-1953.) i pravosuđa (1955.-1956.), a 1947.-1948. bio je i predsjednik vlade. Zagovarao je blisku suradnju Francuske i Njemačke kao starih izvora sukoba na tlu Europe. U

tom duhu objavio je tzv. Schumanovu deklaraciju 9. svibnja 1950. „Europa se neće stvoriti odjednom niti će odmah biti cjelovita: izgradit će je konkretna dostignuća kojima će se najprije stvarati prava solidarnost. Okupljanje europskih nacija zahtijeva da zauvijek prestane stoljetno suprotstavljanje Francuske i Njemačke: poduzeta akcija mora se u prvom redu odnositi na Francusku i Njemačku“, pisao je u deklaraciji. Htio je pomiriti nekadašnje neprijatelje, podići gospodarstvo razrušene Europe, te je predlagao da se stvori nova institucionalna struktura gospodarskog karaktera, ali koja bi imala političku svrhu. Predložio je ujedinjenje europske proizvodnje ugljena i čelika pod upravom zajedničke nadnacionalne institucije (Europska zajednica za ugljen i čelik, kojoj su 1951. pristupile vlade Belgije, Italije, Luksemburga i Nizozemske). U njegovoj zamisli ova proizvodnja i s njom uspostavljena solidarnost treba se ponuditi cijelom svijetu, kako bi se pripomoglo podizanju životnog standarda i osiguranju mira. Krajnji cilj je bio da se vrati dug Europe prema Africi. „Europa će moći, uvećanim sredstvima, nastaviti ostvarenje jednog od svojih bitnih zadataka: razvoj afričkog kontinenta.“ Schuman je izričito odbacivao brisanje granica među državama Europe. „Političke granice rezultat su iz povijesne i etničke evolucije vrijedne poštovanja, dugog napora nacionalnog ujedinjenja; ne može se ni pomisliti da se izbrišu (...) Ne radi se o spajanju država, o stvaranju jedne superdržave. Europske države imaju svoju povijesnu stvarnost; bilo bi psihološki nemoguće učiniti da nestanu. Njihova raznovrsnost čak je vrlo sretna, a mi ih ne želimo poravnavati, niti izjednačavati (...) Ta Europa nije usmjerena ni protiv koga; ona nije agresorska, nije sebična i imperijalistička, ni unutar sebe, niti prema drugim zemljama. (...) Europska politika u našem duhu ni u čemu nije suprotna rodoljubnom idealu svakoga od nas.“ U čast deklaracije koju je Schuman predložio, 9. svibnja obilježava se kao Dan Europe. Schuman je bio duboki vjernik. Razmišljao je biti i svećenik. Katolička crkva pokrenula je proces za njegovu beatifikaciju. Dalekovidno je ustvrdio: „Demokracija će biti kršćanska ili je neće biti. Antikršćanska demokracija bit će karikatura koja će potonuti u tiraniji ili anarhiji.“ Njegove miroljubive ideje podržali su i dva druga velika državnika: njemački kancelar Konrad Adenauer i talijanski premijer Alcide de Gasperi, „očevi-osnivači Europe“. Pomirenje Francuske i Njemačke zapečaćeno je ugovorom o francusko-njemačkoj suradnji koji su potpisali predsjednik Charles de Gaulle i njemački kancelar Konrad Adenauer u siječnju 1963., samo nekoliko mjeseci prije smrti Roberta Schumana, velikog zagovornika toga pomirenja.¹

Ilija Jukić (Donji Svilaj kraj Odžaka, 10. 4. 1901. – London, 18. 2. 1977.), diplomat, političar i publicist. Bio je nećak atentatora Luke Jukića. Gimnaziju

¹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Robert_Schuman (pristupljeno 20. lipnja 2016.); *Hrvatska enciklopedija*, knj. 9 (Zagreb, 2007), 644-645; Robert Schuman, *Za Europu* (Zagreb, 2000), 7-9, 21-25, 65.

je završio u Banja Luci, a diplomirao 1924. na *École libre des sciences politiques* u Parizu. Bio je vježbenik u Ministarstvu inostranih poslova, potom u londonskom veleposlanstvu, odakle je 1932. povučen, a 1934. i otpušten. Mačeka i Trumbića vjerojatno već 1931. počinje izvješćivati o stajalištima beogradskih vlasti i inozemnih čimbenika. Prijateljevao s R. W. Seton-Watsonom. Godine 1937. postao vanjskopolitičkim urednikom *Hrvatskog dnevnika*, a potkraj 30-ih godina bio je Mačekov savjetnik za međunarodne odnose, njegov osobni izaslanik u London, Budimpeštu, Sofiju, a nakon ulaska u vladu i šef Mačekovog potpredsjedničkog kabineta. Prije napada na Jugoslaviju zauzimao se za popuštanje Osovini dok se ne stvori pogodan trenutak za prelazak na stranu Velike Britanije. U veljači 1940. imenovan je za opunomoćenog ministra u Čileu, a zatim za načelnika odjeljenja za tisak u Ministarstvu vanjskih poslova, s koje je dužnosti otišao u svibnju 1940. za pomoćnika ministra vanjskih poslova. U travanjskom ratu otišao u emigraciju. Osuđivao je ustaški režim, a svoj položaj u izbjegličkim vladama koristio je da smanji utjecaj velikosrpskih političara. Umirovljen je 1943., nakon što je s B. Čubrilovićem pokušao Purićevu vladu i njezina ministra vojske Dražu Mihailovića zamijeniti koalicijom mlađih političara. Neuspješno je pokušao suzbiti i prevlast komunističke i komunističke Jugoslavije. Suradivao je u mnogim domaćim periodicima prije rata i u stranim poslije rata.²

Poznanstvo i prijateljstvo Jukića i Schumana potječu iz Jukićevih studentskih dana u Parizu. On o tome piše: „Za vrijeme svojih studija u Parizu stekao sam i prijateljstva pok. R. Schuman-a, kasnijeg predsjednika francuske vlade i g. E. Pezet-a,³ kasnijeg potpredsjednika Senata. Oni su posjećivali našu domovinu prije rata. Pratio sam ih na nekim od tih putovanja. Oni su oba učinili neprocjenjivih usluga hrvatskoj narodnoj stvari i u to doba i poslije rata.“⁴

U hrvatskoj historiografiji veze Jukića sa Schumanom, koliko je autoru ovih redaka poznato, još nisu dublje istražene. Isto tako nije istraženo koje su to „neprocjenjive usluge hrvatskoj narodnoj stvari i u to doba i poslije rata“ napravili tako veliki i znameniti ljudi kao što su Robert Schuman i Ernest Pezet.

Pismo Roberta Schumana otvara niz zanimljivih područja istraživanja: iz njega vidimo da je hrvatski pokret, na čijem je čelu bila Hrvatska seljačka stranka s dr. Vladkom Mačekom kao prvakom, imao jednoga važnog prijatelja u

² *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 6 (Zagreb, 2005), 545-546.

³ Ernest Pezet, francuski pisac, potpredsjednik Parlamenta. Bio je izvjestitelj o problemima Srednje i Istočne Europe Komisiji za vanjske poslove u francuskom parlamentu. U listopadu 1935. posjetio je nadbiskupa Alojzija Stepinca.

⁴ Ilija Jukić, *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda* (London, 1965), 250.

francuskoj javnosti, koja inače Hrvatskoj nije bila sklona. Potvrđuje se koliko su jugoslavenski diplomatski predstavnici kriminalizirali hrvatski pokret pod Mačekom u francuskoj javnosti, ali i širili i protuslovensku promidžbu. Naravno, čito je Schuman zabrinut za rezultate izbora koje je Jevtićeva vlada raspisala za 5. svibnja 1935. Oporbi je bilo praktički onemogućeno voditi predizbornu kampanju. Iz pisma je vidljivo da je Schuman i novčano podupirao rad Ilije Jukića.

Da Jukić nije bio jedini koji je upoznao Schumana sa stanjem u Hrvatskoj, vidi se u pismu iz najave članka koji će mu uskoro biti objavljen u francuskom listu *Sept*. List je izlazio u Parizu u nakladi od 15 000 primjeraka, a uglavnom ga je čitala katolička elita. Članak je izašao 15. ožujka 1935. pod naslovom „Ujedinjenje strahovladom i krvlju u Jugoslaviji“. Dobro informiran, Schuman je najprije kritizirao pogrešan stav francuskih novina, koje javnosti sugeriraju da se u Jugoslaviji stanje smiruje i da napetosti popuštaju. Kao primjer navodi ubojstvo seljaka u Sibirju, koje se dogodilo na početku predizborne kampanje. Pretpovijest sibirskog zločina – nemilosrdna upotreba sile zbog skidanja školskih ploča pisanih ćirilicom i latinicom, uhićenja i zlostavljanja seljaka po zatvorima – kratko je, jezgrovito i točno opisana. Isto tako i slijed događaja i sam zločin: prosvjedi seljaka zbog surovog ponašanja žandara prema uhićenima, naređenje žandarskog oficira da se puca u mnoštvo koje nije bilo ni naoružano ni nasilno. „Ne mogu govoriti o detaljima ovog svekolikog divljaštva koje je potrajalo dva dana. Ubijeno je četrnaest seljaka, a niti jedan žandar nije bio teško ranjen.“ Više je nego opravdano zabrinuto pitanje: „Koliko će vrijediti tako provedeni izbori?“ Sam izborni zakon ocjenjuje kao „podrugivanje“, jer ponajprije javno, kroz medije, a onda i kroz odredbe u detaljima teško diskriminira opoziciju. Najteže se to odražava u odredbi da lista koja dobije relativnu većinu glasova u zemlji automatski dobiva tri petine mandata, što omogućuje da budu izabrani oni kandidati koji su na samim izborima na pojedinim izbornim mjestima dobili daleko manji broj glasova od protukandidata iz opozicije. Schuman je na kraju rezimirao onu misao koju su nosili u sebi pokreti za nacionalnu slobodu i jednakost: „Nikada nećemo dovoljno ponavljati: srpska diktatura nikada neće uspjeti izbrisati slovensku, hrvatsku i bosansku posebnost, niti ugušiti opravdana traženja tih naroda. Oni uopće ne traže raspad države, nego ustrojstvo za slobodnu suradnju u punom povjerenju.“

Oba ova izvora skreću pozornost na činjenicu koja do sada nije bila poznata našoj povijesnoj znanosti: na vezu velikoga Roberta Schumana ne samo s pojedincem, Ilijom Jukićem, nego i hrvatskim pokretom prije Drugoga svjetskog rata. Stoga objavljivanje ovoga pisma i članka Roberta Schumana smatramo korisnim, kako za našu nacionalnu povijest, tako i za lokalnu povijest. Baš preko sibirskih žrtava ovaj veliki čovjek europske i svjetske povijesti produbio je svoje spoznaje o hrvatskom narodnom pokretu za slobodu prije Drugoga svjetskog rata.

1.

Pismo Roberta Schumana Iliji Jukiću

U pismu Iliji Jukiću Robert Schuman izražava zabrinutost zbog premetačine prijateljeva stana poslije atentata na kralja Aleksandra u Marseilleu. Strepio je zbog njega i njegovih prijatelja, „vaše zajedničke stvari, vašeg dragog naroda, tako pogrešno shvaćenog, s kojim se tako nepravedno postupa“. Ističe koliko se borio protiv promidžbe jugoslavenske diplomacije, osobito protiv „zlokobnog konzula“ u Metzu. Izražava strah za rezultate izbora pored represivnog aparata i represivnog izbornog zakona. Žali što su francuske novine „u neznanju i apatiji“ glede onoga što se zbilo u Brodu. Najavljuje da će uskoro izaći o tome njegov članak u listu Sept u Parizu, koji čitaju katolički intelektualci.

Pariz, 9. ožujka [1]1935.

Moj vrlo dragi prijatelju,⁵

jako sam radostan da, nakon duge šutnje, opreza radi, mogu nastaviti razgovor s vama; da vam mogu reći da se moje prijateljstvo nije promijenilo i izraziti svoje strahove i nade.

Premetačina vaše kuće me je jako potresla, tim više što je vaše pismo stiglo sutradan nakon atentata u Marseilleu.⁶ Od tada sam strepio zbog vas i vaših prijatelja, vaše zajedničke stvari, vašega dragog naroda, tako pogrešno shvaćenog, s kojim se tako nepravedno postupa. S Pezetom⁷ i drugima borili smo se što smo bolje mogli protiv predrasuda koje neki jugoslavenski predstavnici i njihove potkupljive novine pomno održavaju; protiv progona i drugih nepravdi koje se čine ili planiraju na njihov zahtjev. U Metzu imamo

⁵ Tekstove s francuskog jezika prevela je Nada Majer.

Primjedba prevoditeljice: Pismo je pisano pred 80 godina, u stilu i jeziku primjerenima tom dobu, koje sam nastojala poštivati. Francuski je bio treći jezik, poslije luksemburškog i njemačkog, koji je R. Schuman tijekom života naučio.

⁶ Riječ je o atentatu na kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu 9. listopada 1934. Atentat je izvršio član makedonske organizacije VMRO, Dimitrov Veličko alias Vlado Georgiev „Černozemski“. Atentat je pripremio Pavelićev ustaški pokret. Glavni organizator je bio Eugen Kvaternik, koji je s Pavelićem poslije atentata pobjegao u Italiju, gdje su obojica uhićeni, no „postoje realne pretpostavke da je sam atentat pripremljen pod okriljem i uz pomoć fašističkog Rima i mađarskih vlasti“: usp. Franjo Tuđman, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji, knjiga druga, 1929.-1941.* (Zagreb, 1993), 126.

⁷ V. bilj. 3.

zlokobnog konzula⁸ u tom smislu, čije sam pakosno protuhrvatsko (i protuslovensko) i protukatoličko djelovanje morao puno puta osujetiti. (U mom kraju ima više od 3.000 Slovenaca i Hrvata).

Osobna propaganda mojih kolega i poduzimanje koraka u Ministarstvu vanjskih poslova i Ministarstvu unutarnjih poslova urodili su plodom, nesumnjivo skromnim, ali korisnim i poticajnim. I dalje ćemo djelovati, budite uvjereni u to. Svakako to recite svim vašim prijateljima, kako ne bi izgubili povjerenje, neka se suzdrže držanja zbog straha od Francuza što bi se iskoristilo protiv njih i spriječilo vašu borbu. Vaša velika osobna uloga će biti da ih naučite strpljenju i razumijevanju!

Kako bih želio doći k vama da to sam kažem vama i svima koji sumnjaju i optužuju, nažalost ne bez razloga!

U prosincu sam ovdje vidio M. G; oduševljen je što vas je upoznao i vidio. Neizmjereno mi je zahvalan što sam vas stavio u vezu s njim. Sve bolje i bolje razumije stanje kod vas a njegovo ponašanje je hrabro i oštroidno. Treba mu pomoći, ali ga ne izlagati neprilici.

A sada vaša unutarnja politika! Kako bih zahvalio Bogu, kad biste se mogli staviti u službu svoje zemlje, u ovom tako kritičnom, možda odlučujućem trenutku! Sve vaše dosadašnje žrtvovanje bilo bi nagrađeno. Vaš zadatak bio bi težak, pun odgovornosti; osjetljiv u odnosu na neke prijatelje; opasan zbog nekih protivnika. No, vi ste na to spremni i ne biste iznevjerili nade koje jedan cijeli narod polaže u vas!

Hoće li Vam izborni zakon, izborni teror dopustiti da pobijedite? Teško je o tome suditi iz daljine. Hoćete li u tome uspjeti bez javnih skupova, bez propagande? Srećom, poznati ste u vašoj izbornoj jedinici, vaše ime bit će poziv na okupljanje.

Ono čega se puno više bojim je nesloga oporbenih stranaka. Što znači stav Mons. K[orošca]?⁹ Uvjeravam vas da su mladi Slovenci koje ovdje po-

⁸ Kosta Mišić (Vranje 5. siječnja 1894. - ?), sedmo dijete potpukovnika Lazara Mišića i Sofije. Sudjelovao je u balkanskim ratovima kao dragovoljac; radio još za vrijeme Prvoga svjetskog rata, u kojemu je sudjelovao kao dragovoljac, u resoru Ministarstva vojnog od 19. lipnja 1915. Višu trgovačku školu završio u Parizu 1920., a Pravni fakultet, također u Parizu, 1924. U resoru „Ministarstva inostranih poslova“ radio od siječnja 1925. Bio „pisar Maršalata Dvora 5.12.1928., sekretar Kancelarije Njegovog Veličanstva Kralja 1.5.1929., sekretar kuće Njegovog Veličanstva Kralja 1. 5. 1932.“, konzul u Metz 27. 8. 1932. - 1. 9. 1935. Poslije je bio savjetnik u „Ministarstvu inostranih poslova“, a ukazom od 17. travnja 1937. postavljen je za konzula u Milanu: Arhiv Jugoslavije, fond 334 Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije – Personalni odsek, god. 1920.-1948., br. fascikla 176, Kosta Mišić.

⁹ Vođa Slovenske ljudske stranke (SLS), katolički svećenik, Anton Korošec apstinirao je sa svojom strankom na izborima 5. svibnja 1935. *Udruženu opoziciju* činile su: Seljačko-demokratska koalicija (HSS i SDS), Srpska zemljoradnička stranka Jovana Jovanovića, Demo-

znam očajni. Ne bi li se trebalo ujediniti na temelju minimalnog programa, s neposrednim ciljevima (režim slobode, reforma ustava, amnestija) i suzdržati od svake nepotrebne ideologije? Ujedinjena oporba mogla bi imati relativnu većinu, a raspadajuća će ići ususret, bar prividnom, porazu koji bi sigurno potresao inozemnu javnost, a vaša vlada bi ga vješto iskoristila u korist svoje politike.

Postoje li u svim izbornim jedinicama kandidati za listu Dr. Mačeka? Koje stranke će je podržati? Naše novine nas ne obavještavaju o izbornoj situaciji. Gospodin Marković je izgleda trenutno u Parizu; možda ću nešto točnije saznati preko ovoga kanala.

Ženevski glasnik ima izvrsne članke, npr. o nemilim događajima u Brodu. No, naše novine i dalje ostaju u neznanju i apatiji. *Figaro* je dosta objektivan, ali previše rezerviran; još ne možemo računati na njega. Naš prijatelj M. nam je rekao da je *Republika*, radikalne socijalističke novine, u prosincu objavila dva dobra članka Bastića (!?), predsjednika Odbora za vanjsku politiku Doma. Poslao sam ih M. K. u Beč.

Vaše pismo odmah sam proslijedio u Ženevu i istodobno poslao 1.000 francuskih franaka kako je bilo dogovoreno. Možete dakle raspolagati s 3000 dinara. Povjerenje koje mi ukazujete i koje mi omogućuje da surađujem – tako malo – na vašoj stvari, za mene je najljepše svjedočanstvo prijateljstva koje bih mogao tražiti od vas. Znajte da ću uvijek biti uz vas, spreman pomoći vam u vašoj borbi; ponavljam da vam je dužnost tražiti moje prijateljstvo, u svim okolnostima.

Još se uvijek sjećam svih zgoda našeg tako uzbudljivog putovanja; svi ti razgovori, povjerljivi razgovori u Bohinju, Zagrebu, Splitu, Banja Luci. Pozdravio sam proglas „zagrebačkih intelektualaca“ koji je Pezet objavio u *Intelektualnom životu*;¹⁰ u njemu sam pronašao poznate ideje i poznata imena.

kratska stanka Ljubomira Davidovića i Jugoslavenska muslimanska organizacija Mehmeda Spahe.

¹⁰ *La Vie intellectuelle*, revija koju su 1928. pokrenuli oci dominikanci u Parizu. U svesku za prosinac 1934. Ernest Pezet objavio je prilog kojemu je dodao „Zagrebački memorandum“, str. 259-263, i „Beogradski memorandum“, str. 264-265. „Zagrebački memorandum“ bio je prvobitno namijenjen kralju, ali je poslije njegove smrti predan kraljevim namjesnicima. Potpisali su ga ugledni hrvatski intelektualci i javni radnici, među kojima i zagrebački nadbiskupi dr. Antun Bauer i dr. Alojzije Stepinac, uz čije ime je u *La Vie intellectuelle* napisano da je „bivši borac na solunskom frontu“. Osim njih potpisali su Ivan Meštrović, Ivo Politeo, Želimir Mažuranić, Jozo Kljaković, Albert Bazala, Ivo Tartaglia, Milan Rojc, Ivo Krbek, Stanko Švrlljuga, Svetozar Rittig, Ferdo Šišić i mnogi drugi, uglavnom poznati kao pristalice unitarizma i odani jugoslavenskoj ideji i državi. Potpisnici su tražili, između ostaloga, da se prestane na Hrvate gledati kao da su oni u većini protiv jugoslavenske države, zatim oslobađanje dra Vladka Mačeka, da redovni sudovi preuzmu funkcije izvanrednog Suda za zaštitu države, da se javno glasovanje na izborima zamijeni tajnim, da vojska, žandarmerija

Božićna čestitka dr. Branka P. i gospođe K. jako me je razveselila; ne znam jesu li primili moj odgovor. Šaljem „dosjee Narodnog djela“ ocu Peroviću u Poljud. Sjećate li se našeg razgovora o njegovom bratiću? Aktualna tema!

Naš prijatelj Macun prevodi vaš zapis o događajima u Br[odu]. Ja ću objaviti članak u časopisu „Sedam“ koji izlazi u nakladi od 15.000 primjeraka i koji čita katolička elita. Moj prvi članak, sutradan poslije Marseillea, također je bio objavljen u njemu.

Vaše pismo od 2. veljače otkrilo mi je mnoge stvari o slabosti Jevtićevog kabineta, Živkovićev stav. Je li to još uvijek točno? Kako objasniti da se nacionalna stranka povukla pred listom J?¹¹

Završavam za večeras, ostavljajući mogućnost da sutra dodam nekoliko redaka, ako mogu.

Nastavite hrabro dalje, sretno, i vjerujte, dragi prijatelju, onome koji gaji bratske osjećaje prema vama. R. S.

Uskoro ću vam poslati knjigu koju ste tražili. Nije potrebno ponavljati vam da pozdravite sve one koji me počašćuju svojim povjerenjem. Recite im da se trudim da ih ne razočaram; sjećanje na njih odredit će moj stav.

Pišite mi što prije.

i policija osiguravaju mir i poredak u državi, a smatraju „nepotrebnim i opasnim da druge organizacije preuzimlju njihovu ulogu“. Ovaj memorandum pozdravila je grupa uvažanih intelektualaca iz Beograda na čelu sa Slobodanom Jovanovićem i predsjednikom Akademije prof. Jovanom Životićem koja je predala namjesništvu „Beogradski memorandum“ u prosincu 1934.: v. Franjo Tuđman, *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji*, 143-144; usp. opširniji rad o tome: Ljubo Boban, „Zagrebački memorandum (1934)“, *Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, 7-8, Slavonski Brod, 1970., str. 287-331; isti rad nalazi se i u knjizi: Ljubo Boban, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije 2*, Zagreb, 1989., str. 88-129.

¹¹ Iako je i sam bio član JNS i dio njezina šireg vodstva, Jevtić se distancirao na ovim izborima od nepopularnoga stranačkog vrha (Uzunovića, Kramera, Marinkovića, Srškića) i na izbore izašao ne sa stranačkom, nego kao nositelj vladine zemaljske liste: v. Todor Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929-1935*. (Beograd, 1969), str. 289-290.

mon très cher ami,

Paris, 9 mars 1835.

Quelle joie profonde pour moi de pouvoir, après un long silence, concourir de par la presse, reprendre nos conversations avec vous, vous redire mon invariable amitié, vous exprimer aussi mes sympathies et mes espoirs.

L'annonce de la persécution chez vous m'a été tout-à-fait bouleversée, et surtout plus que votre papier ne l'était par une telle main de l'abbé de Barricelle. Depuis, je vivais dans l'attente pour vous et vos amis, votre cause commune, votre chère nation, si mal comprise, si injustement traitée. Avec Poyet et d'autres nous nous battîmes de notre mieux contre les préjugés religieusement entretenus par certains représentants gouvernementaux et leurs gouvernements sondages; contre les injures et autres agissements commises ou projetés à leur seconde. Si nous à nous seuls avons pu faire à cet égard, dont j'ai dû mettre bien de ~~mon~~ force en l'absence l'action nationale, anticroate (et antislavine) et anticatholique. (Il y a plus de 3000 révolutions et croates dans une région).

La propagande individuelle formée par collègues et les démarches aux affaires étrangères et au ministère de l'Intérieur ont

fruité de fruits, amers, non doux, mais utiles et encourageants.

= Nous continuerons à agir, soyez-en persuadé, dites-le bien à tous vos amis, afin qu'ils ne perdent pas confiance, qu'ils ne s'écartent de toute attitude franchement libérale qui ne s'engagerait pas d'être exploitée entre eux et qui paralyserait votre action. Ce sera votre grand rôle personnel de faire tomber et de faire comprendre!

Combien je voudrais venir parmi vous le dire moi-même à tous ceux qui doutent et accusent, vos bons motifs, hélas!

La dernière fois que j'ai vu ici H. G., il est enchanté de vous, amical et de vous voir. Il me l'a vivement recommandé de vous voir sans en relation avec lui. Il comprend de mieux en mieux la situation, la base et son attitude est aussi courageuse que clairvoyante. Il faut l'aider sans le compromettre.

Et maintenant votre folle joie intérieure! Que je remercie bien, en votre faveur, vous même au service de votre pays, en ce moment de crise, peut-être décisif! Tous vos sacrifices font

se trouvaient complacés. Votre tâche n'est
 lourde, pleine de responsabilité; délicate
 à l'égard de certains amis, périlleuse
 en face de certains adversaires. Mais, vs.
 j'étes préparé et vous ne désespérez pas les
 espérances placées en vous par tout un peu-
 ple!

La loi électorale, la tenue électorale
 vous permettent-elles de triompher?
 Il est difficile d'en juger à distance. Ses
 révisions publiques, son approfondissement
 y pourrions-nous? Heureusement que
 vous êtes connus dans votre circonscription,
 votre nom y sera un cri de ralliement.

→ Ce que je redoute le plus dorénavant, c'est la
 dérive des partis d'opposition. Quel
 signifie l'attitude de M. K.? Il vous
 assure que les jeunes Sloènes, qu'ils en-
 voient ici, sont déçus. Ne devrait-on
 pas retourner sur la base d'un pro-
 gramme minimum, avec des objec-
 tifs immédiats (régime de liberté,
 réforme constitutionnelle, amnistie),
 et en s'abstenant de toute idéologie sociale?
 Une opposition sans programme aura la
 majorité relative; dialoguée, elle ira
 au-devant d'un échec au moins appa-

rent qui ne manquerait pas d'impressionner
l'opinion de l'étranger et qui serait habi-
tuellement exploitée par toute gouvernance
en faveur de sa politique.

La liste de bâillés aura-t-elle de condi-
tats dans toutes les circonscriptions ?

Par quels faits sera-t-elle appuyée ?

Les journaux ne vous reconnaissent pas
sur la situation électorale. M. Marten
ne est, paraît-il, actuellement à Paris,
peut-être pourvu de des précisions sur
le conseil.

Le Courrier de Genève a d'excellents
articles, p. ex. sur les incidents de Brod,
mais, nos gouvernants restent dans l'igno-
rance et l'apathie. Le Figaro est
assez objectif, mais trop distant,
on ne pourra pas encore compter sur
lui. Notre ami M. vous a dit que le
'Républicain', journal radical-social-
iste, avait eu en décembre deux bons
articles de Bastide (!), président de
la Com. des affaires lib. de la Chambre.

Je te vous envoie à H. K. à Vienne.

J'ai minutieusement travaillé à
Genève votre lettre et envoyé en même
temps les 1000 fr. fr., comme convenu.

3

Vs. pouvez donc ~~le~~ pour vous de 3000
 dinars. Votre confiance en moi qui me per-
 met de collaborer - si faiblement - à
 votre œuvre, est pour moi le plus beau té-
 moignage et précieux que j'eusse pu vous
 donner. Sachez que toujours je serai
 à vos côtés, prêt à aider votre action; per-
 filez-moi vs. ou le dernier de force appelé à
 mon assistance, en toute circonstance.

Tous deux épisodes de notre vie encore sont
 toujours présents à ma mé-
 moire; toutes ces conversations, ces confi-
 dences de Bohan, Zagreb, Split, Hong-
 kong. J'ai applaudi au manifeste des
 "intellectuels de Zagreb", publié par Figet
 dans la Revue intellectuelle; j'y ai trouvé
 des idées et des noms qui me sont connus.

La carte de Noël du Dr Branko K. et son
 K. m'a fait un plaisir immense, je ne
 puis ni vous répondre leur est favorable.

J'avais des dossiers de l'"Action popu-
 laire" ou "père Perović" à Poljud.

Vs. rappelez-vous notre entente au sujet
 de son ouvrage? Quel sujet d'actualité!

Votre ami Karim traduit votre note avec
 les éclaircissements de Br. Je publierai un ar-
 ticle dans la revue "Sept" qui tire à 15.000

exemplaires et qui ont été lus par l'élite catho-
lique. bon précieux article, au lendemain
de Marseille, j'avait également paru.

Votre lettre du 1 février me avait réitélé bien
des choses sur la faiblesse des cabinets Jor-
tié, sur l'attitude de Zivkovic. Ceci
est-il toujours vrai? Comment expliquer
que le parti radical n'est effrayé devant
la liste J.?

Je termine pour ce soir, qu'elle à ajouter
quelques lignes devenues, se je puis.

Bon courage, bonne chance et confiance,
très cher ami, en celui qui vous est pro-
fondément dévoué,

R. S.

Je vous enverrai prochainement le livre
que vous m'avez demandé.

Inutile de vous répéter de solliciter de vous
fait tous ceux qui m'ont honoré de leur
confiance. Dites-leur bien que je ne s'p.
force de ne pas la décevoir; que je leur
garde ma reconnaissance éternelle que me distera
mon attitude.

Bien - vous par le prochain courrier.

(Prepis)

Paris, 9 mars 1936.

Mon très cher ami,

Quelle joie profonde pour moi de pouvoir, après un long silence, commé-
 dé par la prudence, reprendre mes conversations avec vous; vous redire mon inv-
 variable enthousiasme; vous exprimer aussi mes appréhensions et mes espoirs.

L'annonce de la perquisition chez vous s'avait peut-être fait boulever-
 sé d'autant plus que votre papier n'était parvenu le lendemain de l'attentat de
 Marseille. Depuis, je vivais dans l'anxiété pour vous et pour vos amis, votre
 cause commune, votre chère nation, si mal comprise, si injustement traitée. Avec
 Passet et d'autres nous avons lutté de notre mieux contre les préjugés sovié-
 tiques entretenus par certains représentants jougoslaves et leurs journaux
~~mal~~ soudoyés; contre les expulsions et autres injustices commises et ou pro-
 jetées à leur égard. Nous avons à Paris un conseil défiant à cet égard, dont
 j'ai dû mettre bien de fois en scène l'action haineuse, anticroate et antio-
 vense et antibelgique. (Il y a plus de 3000 slovenes et croates dans sa ré-
 sidence).

Les propositions individuelles parmi mes collègues et les démarches aux Af-
 faires étrangères et au ministère de l'Intérieur ont porté des fruits modestes
 mais sans doute, mais utiles et encourageants.

Nous continuerons à agir, soyeux-en persuadés, sagement et de toute atti-
 tude responsable qui ne manquerait pas d'être exploitée contre eux et qui
 partagerait votre action. Ce sera votre grand rôle personnel de faire patien-
 ter et de faire comprendre!

Combien je voudrais venir vous le dire moi-même à tous ces qui
 doutent et accusent, non sans motifs, hélas!

En décembre prochain, si vous ici M.G. il est en contact de vous connaître
 et de vous voir. Il a vivement remercié de vous avoir mis en relation avec
 lui. Il comprend de mieux en mieux la situation lituanne et son attitude est
 aussi courtoise que charybante. Il faut l'aider dans la compréhension.

Et maintenant votre politique intérieure que je remerciais mieux, si
 vous pourriez vous mettre au service de votre pays, ne ce soient si critique
 peut-être décisif: tous vos sacrifices passés ne trouveraient récompense. Votre
 tâche serait lourde, pleine de responsabilité; délicate à l'égard de certains
 amis; difficile en face de certains adversaires. Mais, vous y êtes préparé et
 ne décevriez pas les espoirs placés en vous par tout un peuple!

La loi électorale, la terreur électorale vous permettraient-elles de tri-
 ompher? Il est difficile de se juger de à distance. Sans réunions publiques,
 sans propagande y parviendrez-vous? Heureusement que vous êtes connu dans
 votre circonscription, votre nom y sera un cri de ralliement.

De que je raconte bien davantage, c'est la dévotion des partis d'oppo-
 sition, que signifie l'attitude de M.G.? Je vous assure que les jeunes Slo-
 vènes que je connais ici, sont déçus. Ils devraient pas à unir sur la base
 d'un programme précis, des objectifs immédiats (réforme de la liberté, réforme
 constitutionnelle, amnistie), et en s'abstenant de toute idéologie inutile. Une
 opposition utile pourrait avoir la majorité relative; sinon, elle ira au
 devant d'un électorat au moins apparent qui ne manquerait pas d'apprécier la
 sincérité de l'opposition et qui serait noblement exploité par votre gouvernement
 en faveur de sa politique.

Le liste Dr. Vukobratović aura-t-elle des candidats dans toutes les circon-
 scriptions? Par quels partis sera-t-elle appuyée? Les journaux ne nous ren-
 seignent pas sur la situation électorale. M. Parković est, après-il, actuelle-
 ment à Paris; faut-il être surpris de ses appréciations par ce biais.

Le Courrier de Genève a excellents articles, p.ex. sur les incidents

(Nastavak Schuman Jukiću).

2

de Brod. Mais ces journaux restent dans l'ignorance et l'apatie. Le "Figaro" est assez objectif, mais trop distant; nous ne pouvons pas encore compter sur lui. Notre ami K. vous a dit que le "Républicain", journal radical-socialiste, avait eu en décembre deux bons articles de Basquin (1), président de la Conf. des affaires étr. de la Chambre. Je les avais envoyés à M. L. à Vienne.

J'ai immédiatement transmis à Genève votre lettre ~~xxxxxxxxxxxx~~ et envoyé en même temps les 1000 frs fr., comme convenu. Vous pouvez donc disposer pour vos frais 3000 dinars. Votre confiance en moi qui me permet de collaborer - si faiblement - à votre œuvre, est pour moi le plus beau témoignage d'amitié que j'aie pu vous demander. Sachez que toujours je serais à vos côtés, prêt à aider votre action; je répète que vous avez le devoir de faire apôtre à mon endroit, en toute circonstance.

Tous les épisodes de notre si émouvant voyage sont toujours présents à ma mémoire; toutes ses conversations, ses confidences de Dobrin, Zagreb, Sighet, Banja Luka. J'ai applaudi au manifeste des "Intellectuels de Zagreb", publié par René dans le "Vie" intellectuelle; j'y ai trouvé des idées et des mots qui me sont connus.

L'article de Noël du Dr. Branko Jukić dans "Le" a fait un plaisir immense; je ne sais si ma réponse leur est parvenue. ~~xxxxxxxxxxxx~~ "L'Action populaire" du père Perović à Belgrade vous rappelle-vous votre entretien au sujet de son prochain sujet d'actualité?

Notre ami ~~xxxxxxxx~~ traduit votre note sur les événements de Br. Je publie dans un article dans la revue "Sept" qui tire à 15.000 exemplaires et qui a été lu par l'école catholique. Son premier article, au lendemain de Marseille, y avait également paru.

Votre lettre du 2 février m'avait révélé bien de choses sur le cabinet de Belgrade, sur l'attitude de Cirković. Quel est-il le jour ~~xxxx~~? Comment expliquer que le parti national s'est effacé devant la liste J.?

Je termine pour ce soir, quitte à ajouter quelques lignes demain, si je le sens. Bon courage, bonne chance et confiance, très cher ami, en salut qui vous sentiellement dévoué

R.S.

Je vous enverrai prochainement le livre que vous m'avez demandé.

Inutile de vous répéter de saluer de ma part tous ceux qui m'ont honoré de leur confiance. Dites-leur bien que je m'efforce de ne pas les décevoir; que je leur garde un souvenir - ou qui me tiendra mes attitudes.

Ecrivez-moi par le prochain courrier.

2.

Članak Roberta Schumana u listu *Sept*

U članku Schuman kritizira pogrešan stav francuskog novinstva o pravom stanju u Kraljevini Jugoslaviji, napose u Hrvatskoj. Opisuje mučenja seljaka uhićenih zbog skinutih školskih ploča ispisanih ćirilicom, prosvjede seljaka koji su tražili njihovo oslobađanje te ubojstvo seljaka u Sibiru. Predstavlja ogorčenost hrvatskog naroda zbog takve surovosti nositelja službene vlasti. Ističe da je izborna kampanja u okolnostima koje stvara režim nemoguća i pita se „koliko će vrijediti tako provedeni izbori“. Za izborni zakon kaže da je sam po sebi „podrugivanje“. Ističe: „Nikada nećemo dovoljno ponavljati: srpska diktatura nikada ne će uspjeti izbrisati slovensku, hrvatsku i bosansku posebnost, niti ugušiti opravdana traženja tih naroda. Oni uopće ne traže raspad države, nego ustrojstvo za slobodnu suradnju u punom povjerenju.“

Sept, 15. III. 1935.

UJEDINJENJE STRAHOVLADOM I KRVLJU U JUGOSLAVIJI

Francuz koji ne čita člančice o stanju u Jugoslaviji u našim novinama misli da je to stanje obilježeno vidljivim popuštanjem napetosti i da se smiruje, olakšano postupnim povratkom u režim slobode. To je mišljenje, nažalost, pogrešno. Ne samo čitanje stranog tiska, nego i naše vlastite informacije, koje smo dobili iz vrlo sigurnih izvora, otkrivaju nam da se diktatorske mjere pooštravaju, osobito prema hrvatskom narodu. Izbori se pripremaju u znaku strahovlade.

Kratko se spominju iznenadni događaji u Sibiru i Brodu koji su, prema našim dopisnicima, navodno bili izolirani čin pučanstva koje je jedan fanatični svećenik¹² podigao na bunu. Istina je drugačija. Dana 9. veljače s jedne školske zgrade skinut je natpis pisan ćirilicom (srpsko pismo). Žandari su uhitili i zlostavljali svećenika i 12 seljaka. Jednog od njih prisilili su da hoda bez odjeće, na temperaturi od –16 stupnjeva; drugom je slomljena ruka, a trećem lice zgnječeno čizmom i tako dalje. Na kraju su pušteni jer je bilo lako dokazati da su nevini.

¹² Župnik iz Podcrkavlja Mihovil Praskić.

Nekoliko dana kasnije u Sibirju je održana svečanost u čast Dr Mačeka,¹³ čelnika Hrvatske seljačke stranke, koji je nedavno pomilovan.¹⁴ Sutradan su žandari uhitili mnogo ljudi. Ljudi koji su bili jako potreseni zlostavljanjem drugih zatvorenika, za što nitko nije bio kažnjen, tražili su da se oslobode oni za koje se znalo da će biti podvrgnuti istoj surovosti. Iako nenaoružano mnoštvo uopće nije bilo nasilno, jedan oficir¹⁵ naredio je da se po njima puca; pade osam mrtvih i mnogo ranjenih. Ne mogu govoriti o detaljima ovog svekolikog divljaštva koje je potrajalo dva dana. Ubijeno je četrnaest seljaka, a niti jedan žandar nije bio teško ranjen.¹⁶

U cijelom hrvatskom narodu zavladała je sasvim razumljiva uzrujanost. U Zagrebu je trideset tisuća ljudi nazočilo pogrebnoj svečanosti u sjećanje na žrtve. Sve druge manifestacije bile su spriječene. Trenutno je vrlo teško putovati iz jednog u drugo mjesto. Žandari su dobili nalog da iz sela potjeraju sve ljudi koji u njima nisu stalno nastanjeni.

Lako možemo zamisliti što u takvim okolnostima može biti izborna kampanja. Oporbenim strankama nije dopušteno nikakvo okupljanje. Novine ne mogu objaviti poziv u prilog Mačekove liste. Koliko će vrijediti tako provedeni izbori?

Sam izborni zakon je podrugivanje. Glasovanje je javno. Kandidatska lista vrijedi samo ako je na njoj 200 izbornih jedinica i 6 (od 9) oblasti; u svakoj

¹³ Zapravo proslava u čast krunjenja Pape Pija XI, a tom zgodom se klicalo i vođi Hrvatske seljačke stranke.

¹⁴ Maček je bio uhićen 31. siječnja 1933. Bio je najprije interniran u Čajniče do 11. ožujka, a onda prebačen u Glavnjaču u Beograd. Nakon mjesec dana bila je istraga gotova i podignuta je optužnica zbog Zagrebačkih punktacija. U rezoluciji je iznesen politički, socijalni i državopravni program. Tekst rezolucije sastavio je Ante Trumbić. Potpisnici su bili: dr. Vladko Maček, dr. Ante Trumbić, dr. Dušan Bošković, dr. Mile Budak, prota Dušan Kecmanović, Sava Kosanović, dr. Hinko Krizman, Josip Predavec, dr. Juraj Šutej i Većeslav Vilder. Najvažniji dio Punktacija odnosi se na pitanje državnog uređenja. „U Punktacijama je očigledno i neosporno samo to da odbacuju postojeći politički sistem i državopravnu strukturu tadašnje Jugoslavije.“ Mačekovu obranu preuzeo je narodni zastupnik SDS dr. Milan Kostić, Srbin iz Hrvatske. Svi potpisnici rezolucije, osim dr. Mile Budaka, koji je otišao u inozemstvo, došli su na suđenje u Beograd i tražili da i oni budu stavljeni pred sud. Presuda je donesena 30. travnja 1933. i Maček je osuđen na tri godine zatvora uz olakšicu *custodiae honestae*. Kaznu je služio u Mitrovici. Maček je amnestiran 22. prosinca 1934., isti dan kad je imenovana Jevtićeva vlada. Iako nisu svi prijatelji (npr. Ante Trumbić) pozdravili Mačekovu pristojnost, on se brzojavom zahvalio knezu Pavlu na amnestiji: Vladko Maček, *Memoari*, Zagreb, 2003., str. 145-150. Tekst Zagrebačkih punktacija vidi u: Ljubo Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941.*, knj. 1, Zagreb, 1974., str. 140, bilj. 114. O Zagrebačkim punktacijama v. u istoj knjizi str. 87-97. te opširnomo radu istog autora „Zagrebačke punktacije“, u: *Istorija XX veka*, zbornik radova, IV./1962., str. 309-366.

¹⁵ Žandarski major Vladimir Cvijanović. Nedugo poslije premješten je u Kranj.

¹⁶ Usp. o tim događajima: Dragiša Jović, „Pobuna seljaka u okolini Slav. Broda februara 1935. godine“, *Zbornik Historijskog instituta Slavonije*, 9, Slavonski Brod, 1972., str. 157-209.

izbornoj jedinici mora je potpisati 200 birača. Mogu, dakle, postojati samo takozvane „nacionalne“ liste, osim regionalnih listi koje se ograničuju na slovensko, ili hrvatsko, ili muslimansko pučanstvo. Vladi je vrlo lako napraviti takvu „nacionalnu“ listu. Oporbene stranke moći će to napraviti samo ako se dogovore o izbornom programu i sastave zajedničku listu. Treba također reći da lista koja dobije relativnu većinu glasova u cijeloj zemlji, osvaja tri petine mjesta, čak i u oblastima u kojima dobije mali broj glasova.¹⁷

Zbog toga se iskreni prijatelji Jugoslavije ne mogu nadati stišavanju duhova, učvršćenju njezina jedinstva! Nikada nećemo dovoljno ponavljati: srpska diktatura nikada neće uspjeti izbrisati slovensku, hrvatsku i bosansku posebnost, niti ugušiti opravdana traženja tih naroda. Oni uopće ne traže raspad države, nego ustrojstvo za slobodnu suradnju u punom povjerenju.

Nekolicina nas se svom snagom protivi zataškavanju istine; nećemo dopustiti iskrivljavanje rezultata i značaj svibanjskih izbora; protivimo se, u svakom slučaju, režimu koji se održava samo nasiljem.

ROBERT SCHUMAN

zastupnik departmana Moselle

¹⁷ Izbori od 5. svibnja 1935. obavljani su na temelju nešto modificiranog izbornog zakona iz 1931. I sada se predviđalo zemaljske izborne liste, koje su imale svoga nositelja i kandidata za svaki izborni kotar. Razlika je bila jedino u tome što je sada bilo dovoljno da nositelj izborne liste osigura 30 potpisa birača iz polovice ukupnog broja izbornih kotara (ranije po 60 potpisa iz svakog izbornog kotara), ali su oni morali biti raspoređeni u dvije trećine (dakle, šest) banovina. Uz zemaljsku kandidatsku listu, predlagatelji su bili dužni podnijeti sudu pismenu izjavu nositelja, svakog kandidata i njegovog zamjenika za pojedini kotar, u kojoj je izjavljivao da pristaje „na ovu kandidaciju i obavezujem se, da ću u svome političkom radu čuvati državnu celinu i raditi za narodno jedinstvo i da neću pristupati verskim, plemenskim i regionalnim partijsko-političkim udruženjima“. Glasovanje je bilo javno: v. *Politika*, 9. 2. 1935., br. 9601, „I vladini i opozicioni krugovi živo su pristupili pripremama za izbore narodnih poslanika“; usp. i Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature*, str. 290.

L'unification par la terreur et le sang en Yougoslavie

Le Français qui ne lit que les courtes notices de nos journaux sur la situation en Yougoslavie, s'imagine qu'elle est caractérisée par une détestable mentalité et qu'elle évolue vers l'apaisement, facilité par le retour progressif à un régime de liberté. Cette opinion est malheureusement erronée. Non seulement la lecture de la presse étrangère, mais nos propres renseignements, puisés à des sources très sûres, nous révèlent une aggravation des menaces dictatoriales, notamment à l'égard de la population croate. Les élections se préparent sous le signe de la terreur.

On a brièvement mentionné les incidents de Slobin et Boud qui, d'après certains correspondants, seraient être le fait noté d'une population soumise par un prêtre italo-germe. Le vérité est autre. Le 9 février, une inscription en caractères cyrilliques (serbes) avait été élevée d'un bâtiment scolaire. Le curé et 12 paysans furent arrêtés et brutalisés par les gendarmes. L'un d'eux fut presque complètement déshabillé, par un feu de 16 degrés; un autre eut la main fracturée, un troisième la figure déformée par un coup de botte, et ainsi de suite. Leur innocence était facilement prouvée, ils furent pas être relâchés.

Quelques jours plus tard, à Slobin, eut lieu une manifestation en l'honneur du Dr. Matichok, chef du parti paysan croate, récemment arrêté. Le lendemain, le gendarmes procédés à de nombreuses arrestations. La population, vivement émue par les services immédiatement exercés sur d'autres prisonniers, réclama

la mise en liberté de ceux qu'elle savait exposés aux mêmes brutalités. Sans qu'il y eût eu le moindre acte de violence de la part de la foule qui n'était pas armée, un officier allemand de faire feu sur elle; huit morts et de nombreux blessés, s'élevèrent. Je ne puis donner le détail de tous les actes de sauvagerie qui s'ensuivirent pendant deux jours. Quatorze paysans y ont trouvé la mort, alors que pas un seul gendarme n'a été sérieusement blessé.

Une bien compréhensible émotion s'est emparée de toute la nation croate. A Zagreb, trente mille personnes répondirent à une cérémonie funèbre, célébrée à la mémoire des victimes. Toute autre manifestation fut réprimée. A l'heure actuelle, la circulation d'une locustif à l'autre est rendue très difficile. La gendarmes a reçu l'ordre de faire partir des villages toutes les personnes qui n'y sont pas domiciliées.

On se figure sans peine ce que peut être, dans de pareilles conditions, la campagne électorale. Aucune réunion publique n'est autorisée pour les partis de l'opposition. Les journaux ne peuvent publier d'appel en faveur de la liste Matichok. Quelle valeur auront des élections ainsi pratiquées?

La loi électorale est elle-même une dérision. Le vote est public. Une liste de candidats n'est valable que si elle porte au moins sur 200 circonscriptions électorales et 6 provinces (sur 9); elle doit être appuyée par 200 signatures d'électeur dans chaque circonscription. Il ne peut donc y avoir que des

listes dites « nationales », à l'exclusion de toute liste régionale, limitée par exemple à la population slovène, ou croate, ou monténégine. Le Gouvernement a toutes facilités pour mettre sur pied une pareille liste « nationale ». Les partis opposés ne le pourront que dans la mesure où ils parviendront à se concerter sur un programme électoral et à faire liste commune. Il y a lieu de noter aussi que la liste qui obtient la majorité relative des voix dans l'ensemble du pays, se voit attribuer les trois cinquièmes de tous les sièges, même dans les provinces où elle n'a qu'un nombre infime de voix.

Ce n'est pas ainsi que les amis sincères de la Yougoslavie oseraient espérer une pacification des esprits, une consolidation de son unité! Nous ne saurions trop le répéter: la dictature serbe ne parviendra jamais à effacer les particularités slovène, croate et bosniaque, et à écouler les légitimes revendications de ces populations. Elles ne demandent nullement la dissolution de l'Etat, mais un régime de libre et confiante collaboration.

Nous sommes quelques-uns à nous opposer de toutes nos forces à l'établissement de la vérité; nous ne laisserons pas travestir le résultat et la signification des élections de mai; nous nous refusons, en toute circonstance, à soutenir un régime qui ne se maintient que par la violence.

ROBERT SCHUMER,
Député de la Meuse.

Summary

ROBERT SCHUMAN ON THE VICTIMS OF SIBINJ

This paper analyses a letter and an article of Robert Schuman in which he expressed great sympathy for the fight of the Croatian people against the dictatorship of the monarchist Yugoslavia. By using his influence, he endeavoured to change the well-established attitude of the French public on the circumstances in Yugoslavia, particularly in Croatia, an attitude that had been created by Yugoslav diplomacy and by venal newspapers. He particularly condemned the cruel tortures of peasants that had prompted the peasant movement and demonstrations. In consequence the gendarmes intervened, on the orders of their officers, shooting at the multitude that had offered no violence. We hope that this article will encourage new research on the Croatian movement between the two world wars, expand it and connect it to a significant new name, the name of Robert Schuman. He had, even then, realised and written: "It bears repeating: the Serbian dictatorship will never succeed in erasing the Slovenian, Croatian and Bosnian uniqueness, nor will it stifle the righteous requirements of these nations. They do not seek the disintegration of the state, but rather an organization for free cooperation with complete trust."

Key words: Robert Schuman, Ilija Jukić, Kingdom of Yugoslavia, Sibinj massacre of 1935

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Mato Artuković

Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
A. Starčevića 8, HR-35 000 Slavonski Brod
artukovic.mato@gmail.com